

# HAKLARIN VE ÖZGÜRLÜĞÜN TEMİNATI OLMANIN ANLAMI ÜZERİNE

*İnsanlık Onuru, Farkındalıkla Başlar*

*NE ZAMAN BİRİLERİ İNSAN HAKLARI İÇİN*

*YOLA ÇIKMIŞSA,*

*DİĞERLERİ BU İNSANLARA BORÇLANIR*

*İnsana, bundan daha büyük onur verilmemiştir.*

**Muharrem BALCI, 12 Aralık 2025**

## ÖZET

Özgürlük, insan onurunun en temel dışavurumlarından biri olduğu kadar, en haz verici duyumlardan, insan onurunun tezahürlerinden biridir de. Ancak özgürlüğün yalnızca tanınması yeterli olmayıp etkin şekilde korunması ve güvence altına alınması da zorunludur. Bu çalışma, “özgürlüğün teminatı olmak” sözünü, hukuk devleti, bireysel sorumluluk ve toplumsal yapı bakış açısından ele almayı amaçlamaktadır. Bu çalışmada özgürlük-güvenlik dengesi, devletin pozitif yükümlülükleri ve bireyin, başkasının özgürlüğüne karşı sorumluluğu, kendi özgürlüğüne saygı ve kullanımına ilişkin kuramsal ve yer yer örneklerle uygulamalı çerçevede incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Özgürlük, Teminat, Hukuk Devleti, İnsan Onuru, Temel Haklar

## GİRİŞ

*Özgürlüğün Teminatı Olmak: Hukuk, Ahlâk ve Toplum Üçgeninde  
Bir Sorumluluktur*

Özgürlük kavramı, insanlık tarihi boyunca birey ve toplum hayatının merkezindeki kavram ve olgulardan biri olduğu kadar, modern siyasal ve hukuksal düşüncenin merkezinde de yer almaktadır. Özgürlük, insan onurunun en temel tezahürüdür. İnsan, ancak özgür olduğu ölçüde birey olur, ihtiyâr ve irâde sahibi olur, sorumluluk üstlenir ve anlam inşâ eder. “Özgürlüğün teminatı olmak” ifadesi hem bireysel hem toplumsal hem de kurumsal düzeyde ağır bir sorumluluğu anlatır. Ne var ki özgürlük, kendiliğinden varlığını güvence altına alabilen bir olgu değildir. Tarih boyunca, özgürlük ya korunmuş ya da ihlâl edilmiş; kimi zaman genişlemiş, kimi zaman daraltılmıştır. Özgürlüğün varlığı kadar, onun teminat altına alınması da hayati öneme sahiptir. Bu nedenle, özgürlük, yalnızca bireysel bir talep değil aynı zamanda toplumsal ve siyasal bir değerdir. Ancak tarihsel tecrübe göstermektedir ki özgürlük, kendiliğinden varlığını

sürdürebilen olgular değildir. Tam aksine, özgürlüğün korunmadığı toplumlarda haklar hızla zayıflamakta ve keyfiliğe açık hâle gelmektedir. Bu noktada, “özgürlüğün teminatı olmak” kavramı hem devlete hem de bireye yüklenen çok katmanlı bir sorumluluğu ifade etmektedir.

## KAVRAMSAL ÇÖZÜMLEME

*İnsan, ancak sahip olduğu kavramlar kadar düşünebilir.  
Kavramların değeri düştüğünde, **hakikatin itibarı** da düşer.*

“Kavramların değeri” meselesi, yalnızca dilbilimsel değil; epistemolojik, ahlâkî ve medeniyet kurucu bir meseledir. Çünkü insan dünyayı nesnelerle değil, kavramlar aracılığıyla anlar; anlamlandırır ve inşa eder.

Kavramlar **nötr etiketler** değildir. Her kavram, içinde bir **değer yükü**, bir **dünya tasavvuru** ve bir **öncelikler hiyerarşisi** taşır.

- “Özgürlük” dediğimizde sadece bir serbestlikten değil, *insan, irâde, sorumluluk* ve *sınır* anlayışından söz ederiz.
- Örneğin, “Hak” kavramı, Allah’ın isimlerinden olup aynı zamanda Allah’ın kelamı Kur’an-ı Kerim’in de (Hak Kitap-Hak Dili) ismidir. Hak kavramı, **ödev**, **adâlet** ve **meşrûiyet** kavramlarını da çağırır. Bu kavramlar et ve tırnak gibidir.

Bu nedenle kavramlar, **değerlerin dilidir**; değerler ise kavramlarla görünür olur.

Bir toplumda kavramların içi boşaltıldığında ya da anlamı kaydırıldığında, **ahlâkî ve hukukî çöküş** sessizce başlar.

- “Özgürlük” → *sınırsız arzu tatmini*
- “Eleştiri” → *tahrip*
- “Hak” → *çıkar*
- “Hoşgörü” → *ilkesizlik*

Bu dönüşüm, çoğu zaman zorla değil, **dil yoluyla** gerçekleşir. Kavramların değeri düştüğünde, **hakikatin itibarı** da düşer.

## Kavramlar bir medeniyetin hafızasıdır

Her medeniyet kendi kavram bütünlüğüyle ayakta durur:

- İslâm medeniyetinde: **hak**, **adalet**, **emanet**, **hürriyet**, **kulluk**

- Modern Batı’da: **birey, özgürlük, ilerleme, sözleşme.**

Bu kavramlar yalnızca kelime değil, **tarihsel tecrübenin yoğunlaşmış hâlidir.** Kavramları kaybeden toplum, **hâfızasını kaybeder**; hâfızasını kaybeden toplum ise başkasının kavramlarıyla düşünmeye başlar.

### **Kavramlar düşüncenin sınırlarını çizer**

İnsan, ancak **sahip olduğu kavramlar kadar düşünebilir.**

- Adalet kavramı zayıfsa, zulüm sıradanlaşır.
- Sorumluluk kavramı silikse, özgürlük keyfileşir.
- Emanet kavramı yoksa, güç tahakküme dönüşür.

Bu yüzden kavram mücadelesi, aslında **iktidar mücadelesinden önce gelen** bir mücadeledir.

### **Kavramların değeri, ahlâkî sadakatle korunur**

Bir kavramın değeri:

- doğru yerde kullanılmasıyla,
- sınırlarının korunmasıyla,
- bedel ödemeye hazır olunmasıyla yükselir.

Bedel ödenmeden kullanılan kavramlar, **slogan** olur; sloganlaşan kavramlar ise **ahlâk üretmez.**<sup>1</sup>

### **İslam düşüncesinde kavram:**

- **emanettir** (çarpıtılamaz),
- **şahittir** (hakikate tanıklık eder),
- **sorumluluktur** (hesabı vardır).

Bu yüzden “söz” sadece ifade değil, **ahlâkî bir fiildir.**

Kavramlar korunmazsa, değerler aşınır; değerler aşınırsa, insan savrulur.

**Özgürlük**, klasik anlamda bireyin dış baskıdan, zorlamadan ve keyfî müdahaleden uzak olarak ihtiyâr ve irâdesini kullanabilmesi şeklinde tanımlanır. Modern anayasal düzende ise özgürlük,

---

<sup>1</sup> *Amentünün Bedelini Ödemek*, İhsan FAZLIOĞLU, <https://www.muhammedbalci.com/hukukdunyasi/alintilar/644.pdf>

yalnızca negatif bir alan (müdahaleden korunma) değil aynı zamanda devletin etkin olarak koruması gereken pozitif bir değerdir.

**Teminat** kavramı ise hukuki güvence, korunma ve süreklilik anlamlarını içerir. Bu bağlamda, özgürlüğün teminat altına alınması, yalnızca anayasal düzeyde tanınması değil etkili başvuru yolları, bağımsız yargı ve hukuk güvenliği ilkeleriyle desteklenmesini de gerektirir. Kâğıt üzerinde var olan ancak fiiliyatta korunmayan haklar, gerçek anlamda özgürlük olarak kabul edilemez.

## İSLÂM'DA ÖZGÜRLÜK KAVRAMI

*Özgürlük, en yüce olana teslimiyet (Sübhanallah) demektir*

İslâm'da **özgürlük** kavramı, modern bireyci özgürlük anlayışından farklı olarak **tevhid, sorumluluk, ahlâk ve adâlet** ekseninde temellenir. İslâm'da, özgürlük, sınırsız bir serbestlik olarak değil **kulun kula kulluktan kurtulup yalnızca Allah'a kul olması** şeklinde tanımlanır. Bu yönüyle İslâm'da özgürlük **hem metafizik hem de toplumsal bir değerdir**.

Arapçada özgürlük için kullanılan temel kavram “hürriyet”tir.

### *1- Kavramsal Çerçeve: Hürriyet*

Hürriyet:

- Köleliğin zıddı,
- Başkasının tahakkümünden kurtulmuş olmak,
- İhtiyâr ve irâde sahibi olmak.

İslâm düşüncesinde gerçek **özgürlük, nefsin ve kulların köleliğinden kurtulup Allah'a yönelmektir**.

Bu, sadece bir “bağlanma” gibi görünse de gerçekte:

- Kişiyi sınırsız arzulardan,
- Keyfi güç ilişkilerinden,
- İdeolojilerin tahakkümünden koruyan bir özgürlüktür.

### *2- Kur'an'da Özgürlük: Zorlama Yasağı ve Vicdan Hürriyeti*

Kur'an, özgürlüğü en açık biçimde **inanç özgürlüğü** bağlamında temellendirir:

### a) İnançta Zorlama Yasağı

“Dinde zorlama yoktur.” (Bakara, 256)

Bu ilke:

- Zorla iman olmayacağını,
- İnancın ancak ihtiyâr, **irade ve bilinçle** anlam kazanılabileceğini gösterir.

### b) Tercih ve Seçme Bağımsızlığı ve Sorumluluk

“Dileyen, iman etsin; dileyen, inkâr etsin.” (Kehf, 29)

Bu âyet:

- Kişinin ihtiyâr ve irâdesini özgürce kullanabileceğini,
- Ancak bu özgürlüğün **sonuçlarıyla birlikte** verildiğini vurgular.

Yani İslâm’da özgürlük:

- **Sorumluluktan bağımsız değildir.**
- Tercih ve seçim vardır fakat bunların ahlâkî ve hukuki bedeli de vardır.

### 3. İslâm’da Özgürlük = Sorumlu Özgürlük

Modern özgürlük anlayışları çoğu zaman:

“Canının istediğini yapabilmek” şeklinde tanımlanır.

İslâm ise özgürlüğü “**Hak ile sınırlı ihtiyâr ve irâde**” olarak görür.

Bu şu anlama gelir:

- Birey, özgürdür.
- Başkasının hakkını ihlâl edemez.
- Toplumu fesada sürükleyemez.
- Kendi nefsini mutlaklaştırıp ilâhlaştıramaz

Bu nedenle İslâm’da özgürlük;

- Hukuk ve ahlâkla kayıtlıdır.
- Adâletle sınırlandırılmıştır.
- Hak kavramıyla dengelenmiştir.

- Meşrûiyetle denetlenmektedir.

#### **4. Kul Olmak Kölelik midir? İslâm'ın Ters yüz Ettiği Açmaz**

Modern düşünce şöyle der:

“Bağlılık, özgürlüğü yok eder.”

İslâm'da ise tam tersidir:

**“Kişiyi köleleştiren, sadece Allah'a kul olmamasıdır.”**

Kur'ân'da kişinin özgürlüğünü yok eden esas bağlar şunlardır:

- Nefis (heva/umur)
- Servet tutkusu
- İktidar hırsı
- Başkalarının tahakkümü

Bu yüzden, Hz. Ömer'in meşhur sözü anlamlıdır:

**“İnsanları ne zamandan beri annesi hür doğurduğu halde köleleştiriyorsunuz?”**

Bu söz, İslâm'da özgürlüğün:

- Fıtri bir hak olduğunu,
- Sonradan verilecek bir lütuf olmadığını gösterir.

#### **5. Köleliğin Aşamalı Tasfiyesi: Tarihsel Boyut**

İslâm, köleliği:

- Bir anda kaldırmamış,
- Ama ahlâkî, hukukî ve ekonomik yollarla eritmeyi hedeflemiştir.

Örneğin:

- Köle azadı birçok günahın kefareti yapılmıştır.
- Zekâtın bir bölümü kölelerin özgürleşmesi için ayrılmıştır.
- Köleye kötü muamele ağır günah sayılmıştır.

Bu, İslâm'ın özgürlüğü:

- **Ütopik değil toplumsal dönüşümle gerçekleştirmeyi** hedeflediğini gösterir. İşte köleliğin kaldırılmasına dair hüküm ve uygulamalar özgürlüğün teminatına dair tarihsel gerçeklerdir. Bu tarihsel gerçeklik, birey ve toplumlara, özgürlüğün güvencesi olma sorumluluğu yüklemektedir.

## **6. Özgürlük, Kaza - Kader ve İhtiyâr - İrâde İlişkisi**

İslâm'da büyük bir tartışma alanı şudur:

Kişiler özgür müdür yoksa kaza ve kaderle mi belirlenmiştir?

Sünnî ana akım görüş şudur:

- Kişinin/kulun yeğleme ve seçme olanağı (ihtiyâr ve irâdesi) vardır. (Cüz'î irâde)
- Ancak yaratma, Allah'a aittir. (Küllî irâde)

Bu denge;

- cebriyeciliğe (özgürlük yok)
- mutlak özgürlük anlayışına ("insan tanrı" gibi)

izin vermez.

Sonuç:

Kişi/kul, fiilinde özgür, sonucunda sorumludur.

## **7. İslâm'da Özgürlük ve Toplumsal Adâlet**

İslâm'da özgürlük anlayışı hem bireysel hem de **toplumsallık** içerir.

- Aç kişi, özgür değildir.
- Borçlu kişi, özgür değildir.
- Zulüm altında yaşayanlar özgür değildir.

Bu yüzden Kur'ân:

- Zulmü haram,
- Adâleti farz,
- Yetimi korumayı imanın göstergesi sayar.

Yani İslâm’da özgürlük: Sadece “benim özgürlüğüm” değil “herkes için özgürlük”tür. Bu yüzden yukarıda “benim özgürlüğüm ötekinin özgürlüğü ile birlikte, benim haklarıma kavuşmam, ötekinin haklarına kavuşmasına bağlıdır” anlamına vurgu yapılmıştır.

#### 8. Modern Özgürlük Anlayışı ile İslâmî Özgürlük Arasındaki Temel Fark

|                          |                                             |
|--------------------------|---------------------------------------------|
| Modern Liberal Özgürlük  | İslâmî Özgürlük                             |
| Sınırsız bireysel tercih | Hakla sınırlı ihtiyâr ve irâde              |
| Birey merkezli           | İnsan/toplum-Tabiat-Allah ilişkisinde denge |
| Sorumluluktan bağımsız   | Sorumlulukla birlikte                       |
| Haz odaklı               | Ahlâk ve adâlet odaklı                      |
| Güçlünün “özgürlüğü”     | Zayıfı koruyan özgürlük                     |

Özet bir cümleyle,

İslâm’da özgürlük; insanın, nefsin, toplumun ve iktidarın kölesi olmaktan kurtulup adâlet ve sorumluluk içinde Allah’a yönelmesidir.

#### HUKUK DEVLETİNDE ÖZGÜRLÜĞÜN TEMİNATI

*Devletin görevi özgürlük vermek değil  
var olan hakları ve özgürlüğü korumaktır.*

Özgürlüğün en temel teminatı hukuk devletidir. Hukuk devleti, gücün hukuka bağlı olduğu, keyfiliğin reddedildiği, temel haklar ve özgürlüğün anayasal güvence altına alındığı yönetim biçimidir. Bu sistemde özgürlük, bir “lütuf” değil doğal ve devredilemez haklar olarak kabul edilir. Devletin görevi özgürlük vermek değil var olan özgürlüğü korumaktır. Zira devlet, şahıslarca temsil edilir ve şahısların temsil ettiği kurumlar, yasaları yapar. Şahsın bencilliği nedeniyle yasaları yapanların kendi ideoloji ve menfaatlerine uygun yasa yapmaları ihtimali her zaman vardır ve bu ihtimal, kuvvetlidir.

Öte yandan, bağımsız yargı, kuvvetler ayrılığı, âdil yargılanma hakkı ve hukuk güvenliği, özgürlüğün teminatı olma işlevinin vazgeçilmez sacayaklarıdır.

Ancak hukuk düzeninin varlığı tek başına yeterli değildir. Hukukun uygulanmadığı, yargının bağımsız olmadığı, idarenin hesap vermediği bir yerde anayasal güvenceler kâğıt üzerinde kalır. Bu nedenle, özgürlüğün gerçek teminatı, sadece kanun metinleri değil o kanunları yaşatan adâlet bilinci ve kurumsal ahlâktır. Hukukun ahlâkî bir içeriği olmadan özgürlüğü koruması



mümkün değildir. Bu nedenle, özgürlüğün gerçek teminatı, yalnızca normlar değil adâlet bilinci ve kurumsal etik değerlerdir. Nitekim 1982 Anayasamızda 13. ve 24. maddelerde düzenlenmiş temel haklar ve özgürlük, her maddenin sonunda “ancak”larla sınırlanmış ve kısıtlanmıştır.

### **Birey Olarak Özgürlüğün Teminatı Olmak**

*“Öteki, hakkına kavuşmadan, benim haklarıma kavuşabilmem imkânsızdır”.*

Özgürlüğün teminatı olmak, yalnızca devlete yüklenen bir görev değildir. Her birey, başkasının özgürlüğünün teminatı olmakla mükelleftir. Kendi özgürlüğün “Öteki, hakkına kavuşmadan, benim haklarıma kavuşabilmem imkânsızdır”.ünü talep eden birey, başkasının özgürlüğüne saygı göstermediği anda özgürlüğü yok eden bir özneye dönüşür. Kant’ın ifade ettiği üzere, özgürlük, ancak başkasının meşrû özgürlüğüyle bağdaşabildiği ölçüde meşrûdur. Aynı şekilde başkasını (ötekinin) özgürlüğünü korumayan, koruma bilinciyle hareket etmeyen bireyin kendi özgürlüğü de tehlikede olacaktır.

Hak da böyledir. Bireyin hakkı, ötekinin hakkını elde etmesiyle başlar. Öteki, hakkını elde edemediğinde, bireyin hakkı da ihlâl edilebilecektir. Bir başka ifade ile “Öteki, hakkına kavuşmadan, benim haklarıma kavuşabilmem imkânsızdır”. Toplumsallığın gereği budur. Bu nedenle özgürlük, aynı zamanda ahlâkî bir bilinçtir. Birey, kendi sınırlarını başkasının haklarıyla birlikte düşünmeyi öğrendiğinde, özgürlük, toplumsal bir değere dönüşür.

### **Özgürlük,**

pasifizm çemberini kırma azmi ve çabasıyla donatılmış,

- özgür ve onurlu insanların dünyasında,
- şu an ve gelecek için,
- her yerde,
- düşünsel ve eylemsel pratikte,
- üstün bir adanmışlık bağlamında

var olabilmekle mümkündür.

### **Özgürlük,**

İzzet ve kudreti Allah’ın ve Allah’ın mazlum kullarının yanında arama keyfiyetidir.

İsyandan, içi boş fevrandan bağımsız ve bağlantısız; bir duruş, bir konumdur.

Bireysel ve toplumsal olarak özgürlüğümüze sahip çıkmadığımızda özgürlüğümüzü kaybetmemiz her zaman ihtimal dahilindedir. Özgürlüğünü kaybedenlerse özgürlüğü konuşamaz.

*“Kenetlenmiş dişlerle özgürlük şarkıları söylenemez”* (Alfonso Reyes)

Bu bağlamda, ifade özgürlüğünü savunup başkasının inanç özgürlüğüne tahammül edememek, mülkiyet hakkını kutsayıp emeğin hakkını görmemezlikten gelmek ya da düşünce özgürlüğünü isteyip eleştiriye kapalı olmak, özgürlük bilincinin parçalı ve tutarsız kullanımıdır. Gerçek özgürlük savunusu, seçici değil ilkesel olmak zorundadır.

## HUKUK DEVLETİNDE TOPLUM VE SİVİL ALANIN ROLÜ

*“Korkularımızdan arındığımızda, diğer insanlara da özgürlük alanı bırakmayı ödevimiz belleriz,”*

*Marianne Williamson*

Sivil toplum, basın, akademi ve sanat, özgürlüğün toplumsal teminat mekanizmalarıdır. Habermas’ın “kamusal alan” kuramı, özgür tartışmanın olmadığı bir toplumda demokrasinin işlevsizleşeceğini ortaya koymaktadır.<sup>2</sup> Bu alanlar ne kadar özgürse toplum da o kadar nefes alır. Susturulmuş bir toplum, özgürlüğün varlığını deneyimleyemez. “Kenetlenmiş dişlerle özgürlük türküleri söylenemez!” (Alfonso Reyes) Eleştiri kültürünün zayıf olduğu, farkların tehdit olarak algılandığı toplumlarda özgürlük hızla aşınır. Bu nedenle, özgürlüğün teminatı olmak, farklı olana tahammül etmeyi değil farklı olanla birlikte yaşayabilme ahlâkını, ihtiyâr ve irâdesini inşâ etme sorumluluğunu gerektirir. Bu sorumluluk, bireyleri ve sivil toplumu (STK’ları), hukuk devleti olma yönünde bir çabaya yönleltmelidir. Nitekim oryantalistlerin zihnimize Ortadoğu olarak kazıdığı bölgemizde bireylerin birbirini inanç ve amellerine hoşgörü ile yaklaşması, inançlara müdahale etmemesi binlerce yıllık İslâm toplumu uygulamasıdır.<sup>3</sup>

Hukuk devleti söz konusu olunca, devleti kuran/kuracak, yönetecek kişilerin (ve toplumun) ihtiyâr ve irâdesinin bir hukuk toplumu olması gerekir. Hukuk toplumu, hukukun kılcal damarlara kadar yayıldığı, yaygınlaştırıldığı toplum yapısını ifade eder. Bir başka deyişle, en azından hukuk güvenliğine ulaşmış toplumu hukuk toplumu olarak da ifade edebiliriz. Hukuk toplumunun oluşabilmesi için de hukukun yaygınlaştırılmış olması gerekir. Hukukun yaygınlaştırılması, hukuk bilgisinin asgari düzeyde bilindiği, yani hukuk bilgisinin topluma

<sup>2</sup> KAMUSALLIĞIN YAPISAL DÖNÜŞÜMÜ, Jürgen HABERMAS, çev. Tanıl Bora - Mithat Sancar,

<sup>3</sup> Birlikte Yaşamak, Nur ZELAL, muharrembalci.com/oykuler/paylasim/8.pdf

ulaştığı, bireylerin hak ve ödevlerini asgari düzeyde bilebildiği bir toplum yapısının varlığına delâlet eder. Görece de olsa bir fıkıh toplumu yapısına sahip olan geçmişimizde, fıkıh, kişinin lehine ve aleyhine olanları bilmesi anlamına geliyordu. Böyle bir topluma da bilgi toplumu adı veriyoruz. Lehine ve aleyhine olanları bilmesi, bu bilginin yaşama yansıması, kuvveden fiile ulaşması, bir hukuk toplumu yapısını işaretler. Bilginin kişilerin kılcal damarlarına kadar ulaşabilmesi, sağlıklı iletişim mekanizmalarına sahip olmaktan geçiyor. Bu sağlıklı mekanizmaların başında da bireyler arası iletişim, sonra da teknolojiyi en üst seviyede kullanabilme özelliği gelir. Sağlıklı iletişim mekanizmalarıyla birbirini bilgilendiren topluma da iletişim toplumu diyebiliriz. O halde bir sıralama yaparsak;

Hukuk Devletinın oluşumu için bir Hukuk Toplumu,

Hukuk Toplumunun oluşabilmesi için bir Bilgi Toplumu,

Bilgi Toplumunun oluşabilmesi için bir İletişim Toplumuna ihtiyacımız olacak demektir.

Şimdi bunları birbiriyle ilişkileri çerçevesinde ikiye ayrılarak sırasıyla inceleyelim.

**İletişim/Bilgi Toplumu:** Bilgi toplumu konu edildiğinde iki tür ilgiliden bahsetmek mümkündür. Birincisi, bilgi toplumu imkânlarını (teknolojik her türlü aracı) bireyleri fişlemek ve teknolojiyi özgürlüğün kısıtlanmasında araç olarak kullanmak isteyen devlet aygıtı ve bu aygıttan haksız bir şekilde beslenenler; ikincisi, bilgi toplumunun imkânları olan teknolojiyi, hukukun kitlelere tanıtılması ve benimsetilmesi (hukukun yaygınlaştırılması) faaliyetinde kullananlar veya kullanması gerekenler. ‘İletişim toplumu’na ve ‘bilgi toplumu’na ulaşabilmek; “bilgiyi ve teknolojiyi, bireyin ve toplumun özgürlüğünü geliştirmede, mutlu ve yaradılış esprisine uygun bir yaşam tarzı elde edilmesinde araç kılabilmeyle” mümkün olacaktır. Aksi halde, bilgi ve teknoloji ve bunların bileşiminden oluşturulan kavramlar, kendi ellerimizle imal ettiğimiz zincirli ve tutsak bir yaşam için birer araç olacaktır. Bilgi toplumu, bilginin en üst seviyede kitlelere ulaştırılabildiği bir toplum yapısını ifade eder. Yapılacak iş, yeni kuşağa - teknolojinin imkânlarını en üst düzeyde kullanabilecek gençlere- uygun heyecan ve bilgi birikimi ve tarihi gerçekliğin ışığında bir gelecek tasavvuru sunabilmektir. Bunun için de önce genç kuşaklara bu nimetleri sunabilecek çağdaşımız olan ‘olgun birikimi’ uyararak başlamak gerekecektir. Herkesin kolayca ulaşabileceği hukuk kuralları, fıtrata ve evrensel değerlere aykırı olmayan ve etkili bir biçimde herkese eşit uygulanabilen bir hukuk düzeni, ancak bu düzenin gerektirdiği tüm koşulları öngörebilen bir toplum içinde gerçekleştirilebilir. Böyle bir toplumda hukuk, ‘karmaşksız’, ‘uyulabilen’ ve ‘etkili’dir. İşte bu topluma ‘hukuk toplumu’ adı verilebilir. Bilhassa son yıllarda, herkesin, iştıyakla ve defalarca üzerine vurgu yaptığı hukuk

devleti de yine yukarıda vasıflandırmaya çalıştığımız bir toplum içinde, yani hukuk toplumu içinde mümkün olabilir. Diğer bir deyişle; hukuka inanmış kişi veya kurumların çoğunluğunu oluşturmadığı; yönetimi seçilmişlere değil de yönetme erkini gasp eden atanmışlara devreden veya kimi, neden, ne surette, hangi özelliklerinden dolayı seçmiş olduğunu bilmeden, tek kişinin iki dudağı arasına sıkışmış, tüm bu özellikleri nedeniyle hukuk toplumu evresine ulaşamamış kitleler yığınının, hukuk devletine ulaşabilmesi mümkün olmayacaktır.<sup>4</sup>

Hukuk toplumu ve hukuk devleti, birey-toplum-devlet ilişkilerinde belirli kaidelere dayanan bir sosyal yapıyı ifade etmektedir. Bu sosyal yapı içinde, yetkilerin kullanımı yönünden ‘kuvvetler ayrılığı’, temel haklar ve özgürlük yönünden ‘ilahî ve tabii hukuk ilkeleri ile evrensel değerler’, pozitif hukuk yönünden de tarih boyunca oluşturulmuş ve bir kısmı az da olsa mevzuata yansımış ‘hukukun genel ilkeleri’ önemli yer tutmaktadır. Ayrıca bu değerler ve ilkeler, hukuk sistemlerinin olmazsa olmazları haline gelmiştir. Tüm bu ilkeler, ahlâkî değerler üzerinde birleşmiş, her türlü bilgi gibi, hukuk bilgisini ve uygulamasını da insan gerçeğinden hareketle sistemleştirebilen hukuk toplumu tarafından gerçekleştirilebilir. Aksi bir hal ise bugün içinde bulunduğumuz kargaşa ortamı demektir ki, buna hukuk toplumu denemeyeceği gibi, bu toplumun kurallarını belirleyen, hukuk düzeni kuran aygıt da hukuk devleti denemeyecektir. Burada “evrensel” ve “küresel” kavramlarına açıklık getirmek gereklidir.

**“Evrensel değerler:** Bir çıkış yeri bilinmeyen, dolayısıyla birilerine aidiyeti bulunmayan, insanlığın ortak değerleridir.

**Küresel değerler:** Birilerinin etiketini taşıyan değerlerdir.

**Küresellik:** Birilerine ait değerlerin yer küresi boyutunda yaygınlaşmasıdır. “Küresel değerler, başkası bundan ne derece yararlanırsa yararlansın sahibinin çıkarını taşıır, öncelikle onun düzeninin işlerliğini sağlar. Söz gelimi bir Batı değeri olarak demokrasi ....”<sup>5</sup>

“Hukuk Devleti konusunda söylenmesi gereken asıl husus, tüm bu anayasal ilke, kurum ve güvencelerin bilinçli hukukçular ve yurttaşların bulunmadığı toplumlarda hiçbir anlam ifade etmeyeceğidir.”<sup>6</sup>

---

<sup>4</sup> “Hukuk Devleti konusunda söylenmesi gereken asıl husus, tüm bu anayasal ilke, kurum ve güvencelerin bilinçli hukukçular ve yurttaşların bulunmadığı toplumlarda hiçbir anlam ifade etmeyeceğidir.” bkz.: İl Han ÖZAY, *DEVLET İDARİ REJİM VE YARGISAL KORUNMA*, s. 42.

<sup>5</sup> bkz.: “*Yoğunluğu Azaltılmış İslâm*”, Mustafa AYDIN

<sup>6</sup> İl Han ÖZAY, a.g.e.

O halde, İletişim toplumu, bilgi toplumu, hukuk toplumu ve hukuk devleti sürecinde kuram ve uygulama olarak bu süreci yürütmede olmazsa olmaz kavramlar üzerinde düşünmek gerekiyor. Bireyler, düşünce ve eylem planında farklı özellikler gösterir ve farklı amaçlara yönelebilirler. Bu farklar, bireylerin yöneldiği bazı ‘düşünce’lerle, sosyal hayatta olup bitenlerin “farklılığını”, hatta “çelişikliğini” de ortaya koyar. Örneğin, adâlet düşüncesi, sosyal ihtiyaçlara ve toplumda yararlı görülebilen her olguya aynen tekabül etmeyebilir. Toplumda pratik ihtiyaçlardan kaynaklanan sorunlara bulunan çözümler, adâlet düşüncesine ters düşebilir. Dolayısıyla bireyin bu ilişkileri ve sonuçlarını düzenleme ihtiyacı, bu ilişkileri biçimlendirme ve bu ilişkilere görünür ve algılanabilir bir düzen vermeyi hedefleyen “normları” da ortaya çıkarmıştır. Bu normlara da ancak temel kavramlar üzerinden ulaşabilmek mümkündür. İçinde yaşadığımız topluma vaziyet eden devleti de bu normlar üzerinden değerlendirme zorunluluğumuz vardır. Bu normlar, otoritenin oluşturduğu ve dayattığı değil evrensel ve ilâhî yasalardır. Evrensel ve ilâhî yasalara dayanmadan oluşturulmuş bir siyasa ve hukuk sistemi, keyfilikten kurtulamayacaktır ki bunun adına hikmet-i hükümet demektedir. "Hukuk devleti", hukuki değil, aynen "hikmet-i hükümet" gibi, siyasi bir meseledir. Başka bir anlatımla, "hukuk devleti" sosyo-politik sistemin yapı ve işleyiş bakımından hangi esaslara dayanması gerektiğiyle ilgili siyasi bir idealdir. Bu idealin özünü de devletin meşrûluğunu kendisinin bir güç organizasyonu olarak var olmasından değil üstün bir hukukîlik anlayışından, "hukuk" denmeyi hak eden evrensel bir normlar manzumesinden alması gereği oluşturmaktadır. Bunun doğal bir sonucu olarak hukuk devleti, devletin hukukla bağlanması ve hukukla yetkilendirildiği ölçüde ve çerçevede faaliyette bulunabilmesi; ayrıca kaba kuvvet ve keyfilik yerine önceden belirlenmiş, herkes için geçerli kuralların, yani "hikmet-i hükümet" yerine hukukun egemen olması demektir. Şöyle de denebilir: Hukuk devleti anlayışına göre, hukuk yoksa devlet de yoktur; hukukun olmadığı yerde var olan sırf bir örgütlü şiddettir.”<sup>7</sup>

## ÖZGÜRLÜK, GÜVENLİK VE SINIR MESELESİ

*Hakiki özgürlük, sınırı bilen iradenin;*

*hakiki güvenlik ise, sınırı aşmayan gücün eseridir.*

Özgürlüğün teminatından söz edilirken güvenlik meselesi sıkça gündeme gelir. Elbette hiçbir özgürlük sınırsız değildir. Ancak sınırlamanın meşrûiyeti, ölçülülük, hukukîlik ve gereklilik ilkelerine bağlıdır.<sup>8</sup> Güvenliği mutlaklaştırıp özgürlüğü tali hale getiren yaklaşımlar, bireyi

---

<sup>7</sup> *Hikmet-i Hükümet* - Mustafa ERDOĞAN, muharrembalci.com/hukukdunyasi/alintilar/831.pdf

<sup>8</sup> Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, md. 8-11.

korumak yerine baskıyı meşrûlaştırır. Bireyin özel ve aile hayatı, konuta saygı, düşünce ve vicdan özgürlüğü, din ve vicdan özgürlüğü, ifade özgürlüğü, dernek kurma ve toplantı özgürlüğü gibi uluslararası sözleşmelerde düzenlenmiş özgürlük, kutsal yaşam hakkı ve savunma hakkı ile birlikte devletlerce güvenceye alınmadığında ne tür felâketler yaşanabileceğine dair modern dünyanın tecrübeleri de epeyce birikmiştir. Gerçek teminat, özgürlüğü güvenliğin düşmanı değil onun ahlâkî zemini olarak kabul eden dengeli bir anlayışla mümkündür.

Özgürlük, sınır tanımazsa savrulma olur; güvenlik, sınır tanımazsa tahakküm. İnsanı koruyan, ikisinin de **ölçüyle sınırlanmasıdır**. Güvenliğin olmadığı yerde özgürlük bir vaatten ibarettir; özgürlüğün olmadığı yerde güvenlik, **korkunun kurumsallaşmış hâlidir**.

Sınır, özgürlüğün düşmanı değil; onu **anamlı ve ahlâklî kılan çerçevedir**. Güvenliği özgürlüğün yerine koyan toplum, özgürlüğü kaybeder; özgürlüğü güvenliğin yerine koyan toplum, güvenliği de uzun süre koruyamaz.

Özgürlük başkasının canına, onuruna ve hakkına değdiği yerde durmayı bilmiyorsa, artık hak değil **ihlâldir**.

Sınırsız özgürlük vaadi, güçlüler için imtiyaz; zayıflar için **korunmasızlık** üretir. Güvenlik adına sınır çizmek meşrudur; fakat o sınır **insan onurunu aşarsa**, güvenlik değil, **baskı** olur.

Özgürlük ile güvenlik arasındaki denge, sadece hukukun değil aynı zamanda **vicdanın imtihanıdır**.

Sınırların kaybolduğu yerde düzen değil, en güçlü olanın iradesi hüküm sürer.

## İSLÂM DÜŞÜNCESİNDE KURAM VE UYGULAMA

*“İyya kena ’büdü ve iyyake nesta’in”.*

*Biz yalnız sana kulluk eder, yalnız senden yardım dileriz”*

İnsanlığın/bireylerin bu güne kadar yaptıkları yapacaklarının teminatıdır. İnsanlık tarihinde en çok ihlâl edilen insanî unsur, özgürlüktür. Bundan sonra da özgürlüğün ihlâl edilebileceği muhakkaktır. Buna mukabil, özellikle politikacıların “özgürlüğün teminatıyız” şeklindeki sözleri de genelde tembelce söylenmiş bir lâf ve hoyratça harcanmış, tepilmiş bir mücadele sonucunu ifade eder. Özgürlüğün teminatı olmak, yapılacak çok işin olduğunu, bu yolda **birbirimize ve tüm insanlığa söz** verdiğimizizi, sözümüzü tutacağımızı, dolayısıyla son nefese kadar topyekûn mücadelenin özümüzde bir misyon, üzerimizde bir vizyon olarak, Hz. Talha'nın

libası gibi duracağını söylemek ve yaşamak anlamındadır. Her sözün anlamı hemen söylendiğinde çok geniş ifade edilemez. Ancak söyleyenin yüreğinde ve beynindeki şimşeklerin ifadesi olabileceğine ihtimal verebiliriz.

O halde bu sözü ayağı yere basar şekilde, Müslüman bilinç düzeyinde daha geniş ve anlamına uygun özetlemek gerekir:

Özgürlük, İslâmî literatürde ve bilinçte; hak, adâlet ve meşrûiyet kavramlarıyla birlikte değerlendirilir. Bu dört kavram, birbiriyle et ve tırnak gibidir. Biri anıldığında diğerleri de devreye girer ve biri diğerleri olmadan anlatılamaz, açıklanamaz, gerçekleştirilemez. Bu, bize Kur’ân-ı Kerîm’de, Kalem sûresinde verilmiş bir örnek ve bilinçtir. Kalem sûresinde geçen bahçe sahipleri örneğinde, hak, Allah’a ait olup yetime, yoksula ve Kur’ân’da bahsedilen diğer beş sınıfa ait olan haktır. Bu hakkı hak sahibine vermek, adâlettir. Zira adâlet, bir şeyi kendine ait olan yere koymaktır. Aksi hal zulümdür. Allah’a ait olup da Kur’ân’da yazılı yedi sınıfa haklarını teslim etmek adâlettir. Meşrûiyet, bu kavramların yerli yerinde, meşrûiyetin kaynağı olan Kur’ân ve sünnete uygun kabul edilmesi, kullanılması, bu yönde sadece Sübhan (Yüceler Yücesi Allah)’a kulluk ve emirlerine itaat şeklinde tâbi olunması anlamındadır.<sup>9</sup>

*Özgürlük, pasifizm çemberini kırma azmi ve çabasıyla donatılmış, özgür ve onurlu insanların dünyasında, şu an ve gelecek için, her yerde, düşünsel ve eylemsel pratikte, üstün bir adanmışlık bağlamında var olabilmekle mümkün.*

*Özgürlük, “izzet ve kudreti Allah’ın ve Allah’ın mazlum kullarının yanında arama” keyfiyetidir.<sup>30</sup> İsyandan, içi boş fevrandan bağımsız ve bağlantısız; bir duruş, bir konumdur.<sup>10</sup>*

### ***Kimsenin kendine Zarar Verme Özgürlüğü Yoktur***

Özgürlük, insan onurunu korumada başat imkândır. Mutlaka kullanılmaları gerekir ve bu bir farkındalık, bir insanlık onurudur. Ancak özgürlüğün veriliş amacına aykırı kullanımları kabul edilemez. Esasen her inancın ve ideolojinin özgürlüğün kullanılmasında bazı güvenceleri olduğu kadar sınırlamaları da vardır. Modern hukuktaki sınırlama ve güvenceler yukarıda zikredildi. Modern hukukumuzdaki sınırlama için önemli bir yasal düzenleme, 2/11/2001 tarih ve 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu’nun 23. maddesinin birinci fıkrasında “kimse hak ve fiil ehliyetlerinden kısmen de olsa vazgeçemez” denilmektedir. Maddenin ikinci fıkrasında da

<sup>9</sup> HUKUKUN YAYGINLAŞTIRILMASINA NOTLAR -I-, Muharrem BALCI, Adâlet Yayınevi, Ankara, 2022. s. 44 - 56.

<sup>10</sup> Muharrem BALCI, a.g.e. s. 44 - 56.

“kimse özgürlüğünden vazgeçemez veya onları hukuka ya da ahlâka aykırı olarak sınırlayamaz” hükmü bulunmaktadır. O halde Medeni Kanun’a muhatap bir kimse özgürlüğünden vazgeçemez, onları ahlaka ve hukuka aykırı kullanamaz. Bu önemli bir sınırlamadır ki son dönemlerde “benim bedenim” anlayışının özgürlük bahsinde yeri olmadığına dair önemli düzenlemedir. Bir başka şekilde örneklerle söylersek, birey, yaşam hakkının kutsallığına aykırı olarak, intihar edemez, ötenazi isteyemez, kürtaj yaptıramaz, bağımlı olamaz, kendini yaralayamaz vb.

İslâm Hukukunda ise konuyla ilgili olarak, önemli bir İslâm Hukuku usûl kitabı yazarı Sava Paşa, Abbasi’ler döneminde gerçekleşen bir olayı<sup>(\*)</sup> ve o olayla ilgili olarak Ebû Hanife’nin çok önemli bir içtihadını nakleder:

*“Halife Mansur, Musul ahalisiyle bir mukavele akdederek, şartı mukaveleye göre, bu memleket halkının, halifece cürüm addedilebilecek bir hareketi vukû bulduğu takdirde, bütün ahalinin kılıçtan geçirileceği kararlaştırılmış idi. Musul ahalisinin böyle bir cürme teşebbüs etmesi dolayısıyla, Halife, sefer ilân etti. Ancak Musul üzerine yürümeden önce bu hususta müttehaz nizam üzere, tüm ulemayı bir içtimaya davetle mukaveleyi kendilerine arz ederek kararlaştırılmış olan cezânın şekli icrâsı hakkında reylerine müracaat eyledi. Mukavele öyle sarîh bir hükmü ihtiva etmekte idi ki, İmam-ı Âzam’dan başka diğer tüm ulema, mukavele hükmünün tatbik olunması reyinde bulundular. Yalnız İmam-ı Âzam, halifenin icrâsını arzu eylediği mukavelenin tarzı tahririne göre vacibülittiba ise de mukavele-i mezkûrenin esasının bâtil bulunduğu itirazını serd eyleyerek bu iddiasını, **İslâmiyet’te ferdin kendi hayatına tasarruf hakkı bulunmadığı** kaidesine istinat ettirdi. Bu mukavele, irâde-i ilâhiyeye mugayirdir. Tetkik olunan mukavele, yazılış bakımından her ne kadar sahîh addedilmek iktiza eder ise de esasatı İslâmiyeye adem-i mutabakati bakımından gayri meşrû addedilmesi lâzım gelir.”<sup>11</sup>*

Sava Paşa’nın aktardığı bu olaydan sonra, öteden beri bir türlü ikna edemediği İmam Ebu Hanife’ye Kâdilkudâtlık teklif eder, İmam’ın görevi reddetmesiyle Halife İmam’ı hapse attırır ve İmam hapishanede işkence edilip zehirleyerek şehid edilir.

---

(\*) İlginçtir! Usul hukukuna dair önemli bir örnek olan bu olayın anlatımına diğer usul kitaplarında rastlamadım. M. Balcı

<sup>11</sup> *İSLÂM HUKUKU NAZARİYATI HAKKINDA BİR ETÜD*, C. 1, Sava PAŞA, Baha Arıkan (çev.), İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1955, s. 89, 90.

Ayrıca bkz: Diyanet İşleri Başk. Yayınları, İst. 2017, s. 98.

Kitabın pdf. si için bkz: muharrembalci.com/kitaplika/108.pdf



## İSLÂM HUKUK DÜZENİNDE ÖZGÜRLÜK GÜVENCELERİ

*Masumiyet karinesi: Berat-ı zimmet asıldır. (Mecelle)*

İnsan, toplumsal bir var olandır. Bu toplumsallıkta fitratından gelen olmazsa olmaz ilkelere bağlıdır. Bu fitrî kurallara ‘zaruriyyât-ı diniyye’ veya ‘makasîd-i hamse’, beş maksat deniyor.

1. Nefsin (canın) korunması,
2. Aklın korunması,
3. Dinin korunması,
4. Neslin Korunması,
5. Malın korunması.

Modern dünyanın bireyleri bu fitrî kuralları, sistem içinde korumaya çalışırken, sistemin sürdürücüsü ve idarecilerinden dört başlıkta teminat istemektedir. Bu başlıkları karşılamayan sistemler ve yönetimler hem halkına zulmetmiş olur hem de iktidarlarını sürdürebilme olanağını kaybeder. Zira zulm ile âbâd olunmaz. Modern devletlerin bireylere sunmak zorunda olduğu hizmetler işte bu fitrî kuralların (‘zaruriyyât-ı diniyye’ - ‘makasîd-i hamse’ - ‘beş maksat’) güvencesini oluşturmak zorundadır. Bunlar,

1. Eğitim,
2. Sağlık,
3. Güvenlik,
4. Yargı

hizmeti ve güvencesidir.

Bu dört başlıkta toplanan güvenceler, özgürlüğü koruyabilmenin, insanlık onuru ile yaşayabilmenin de olmazsa olmaz koşullarıdır. Yukarıda bahsini ettiğimiz ‘zaruriyyât-ı diniyye’ veya ‘makasîd-i hamse/beş maksat’, ancak ve ancak bu dört güvence ile sağlanabilir. Demokrasi yönetimlerinde de iktidarlar yine bu dört güvence ile iktidarını sürdürebilir veya kaybedebilir.

İslâm hukukunda özgürlük bir lütuf değil, **yaratılıştan gelen bir emanettir**; devletin görevi özgürlük vermek değil, **korumaktır**.

Asıl olan özgürlüktür; sınırlama ise **istisnadır** ve ancak adaletle meşruiyet kazanır. “**Aslolan ibâha (mubah/yasaklanmamış olan) dır**” kuralı İslâm’ın insanlığa sunduğu çok önemli bir evrensel kuraldır. Bu kural masumiyet karinesinin güvencesidir.

Özgürlüğü sınırlayan her hüküm, **zaruret, ölçü ve maslahat** terazisinde tartılmadıkça meşru sayılamaz. Şer‘î sınırlar, özgürlüğü boğmak için değil, **zulmü engellemek** için vardır.

İslâm hukukunda güvenlik, özgürlüğün karşıtı değil; onun **adaletle korunmuş hâlidir**.

Suç isnadı, delille sabit olmadıkça özgürlüğü askıya alamaz; çünkü **şüphe, hürriyetten yana yorumlanır**. “**Şüpheden sanık yararlanır**” kuralının teminatı da mubahlıktan, masumiyet karinesinden kaynaklanır. Masumiyet, hukukî bir varsayım değil, **fitrî bir haktır**. Hukuk düzenlerindeki kurallar doğuştan (fitrî) verilmiş haklardan hiza/dayanak alır.

Güç, hukuka bağlanmadıkça; hukuk, ahlâkla beslenmedikçe, yaşam biçimine dönüşmedikçe özgürlük güvende olmaz.

Kamu düzeni adına özgürlüğü yok sayan bir uygulama, İslâm hukukunda **düzen değil fesat** üretir.

Hakiki özgürlük, kulun kula kul edilmediği; hakiki güvence ise, gücün hakla kayıtlı olduğu düzende mümkündür.

## SONUÇ

*Gerçek teminat, birey ve toplum olarak özgürlüğü savunmanın bedelini ödemeye hazır olmak, bir iman-amel bütünlüğünde mücadele etmektir.*

Özgürlüğün teminatı olmak, sadece bir hukuk ilkesi ve anayasal bir görev değil aynı zamanda bireysel bir ahlâk, toplumsal bir bilinç ve siyasal bir sorumluluktur. Ancak burada bu sorumluluğun, sınırsız özgürlüğü esas alan tabii/doğal hukuka ve özgürlüğü devletin verdiği kadar esas alan pozitif hukuka göre yerine getirilmesi halinde hukuka uygun davranılmış olmayacaktır. Zira iki doğal hukuk düşüncesinde (doğal hukuk bir sistem kuramadığı için sisteminde diyemiyoruz) ve pozitif hukuk sisteminde özgürlük, ya sınırsız ve kişinin kendine zarar verebileceği anlayışıyla ya da devletin verdiği kadar ve dahi ya sev ya terk et mantık ve uygulamasıyla malûdür. Oysa ki bireyin ve toplumun sorumluluğu, kendine ve ötekine zarar vermemek anlayışıyla bir hukuk bilinci ve hukuk mantığı oluşturarak temel haklar ve ödevler konusunu içselleştirmek olmalıdır.

Devlet için sorumluluk; hukuku üstün kılmak, hukukun üstünlüğünü eksiksiz işletmek; birey için sorumluluk başkasının onurunu kendi özgürlüğü kadar değerli görmek; toplum için ise farkları koruyan bir birlikte yaşam kültürü inşâ etmektir. Özgürlük, ancak bu çok katmanlı teminat sistemi içinde gerçek anlamına kavuşabilir. Aksi hâlde özgürlük, güçlülerin elinde bir

araç, zayıfların hayatında ise kırılğan bir hayale dönüşür. Bu nedenle, özgürlüğün gerçek güvencesi, onu savunmanın bedelini ödemeye hazır bir toplum bilinci ve vicdanının oluşturduğu hukukun var oluşudur. İşte bu hukuk, Müslüman zihinde, köleliğin ortadan kaldırılmasına dair hükümlerin uygulanmasıyla birey ve toplum olarak özgürlüğün teminatı olma örneğini yaşamış, yaşatmıştır.

İnsanlık tarihi, köleliğin ortadan kaldırılmasına dair mücadelelerle doludur. Mücadele kavramı, içinde sürekliliği de taşır. Teminatın süreklilik özelliği, insanlık onurunun kıyamete kadar korunmasını da gerektirir.

Gerçek teminat, birey ve toplum olarak özgürlüğü savunmanın bedelini ödemeye hazır olmak, bir iman-amel bütünlüğünde mücadele etmektir. Nitekim Müslüman zihin, günün çoğu vaktinde, sadece namaz kılarken de değil herhangi bir işe başladığında besmele çekerek şükür makamında Fatihâ sûresini okurken, **tekil olarak fakat çoğul sigasıyla**, “İyyake na’budu ve iyyake neste’in / Biz yalnız sana kulluk eder, yalnız senden yardım dileriz” sözünü verirken olduğu gibi, her birimiz, hepimiz adına, fitratımızdaki bireysel ve toplumsal sorumluluğumuz gereği diğerlerimiz adına Allah’a söz veriyoruz. Ben olarak ama biz adına, tüm İslâm cemaatini temsilen.<sup>12</sup>

Özgürlüğün teminatı olmak da Fatihâ sûresinde söz verdiğimiz gibi birey olarak fakat toplumsallık gereği biz ile bütünleşerek söz vermek ve bu uğurda mücadele etmektir.

## KAYNAKÇA

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi.

AYDIN, Mustafa, *Yoğunluğu Azaltılmış İslam*, Umran Dergisi, Mart 115/2004.

BALCI Muharrem, *HUKUKUN YAYGINLAŞTIRILMASINA NOTLAR -I-*, Adâlet Yayınevi, Ankara, 202.

ERDOĞAN Mustafa, *Hikmet-i Hükûmet*, muharrembalci.com/hukukdunyasi/ alintilar/831.pdf

FAZLIOĞLU İhsan, *Amentünün Bedelini Ödemek*, <https://www.muharrembalci.com/hukukdunyasi/alintilar/644.pdf>

HABERMAS, Jürgen. *Kamusal Yaşamın Yapısal Dönüşümü*. İstanbul: İletişim, 2018.

---

<sup>12</sup> Kur’ân-ı Kerîm Tefsiri, Fatihâ Sûresi, Elmalılı Hamdi YAZIR, [enfal.de/telmalili/fatiha.htm](http://enfal.de/telmalili/fatiha.htm)

ÖZAY İl Han, Devlet İdarî Rejim ve Yargısal Korunma, İst. Filiz Kitabevi, 1986

ZELAL Nur, *Birlikte Yaşamak*, [muharrembalci.com/oykuler/paylasim/8.pdf](http://muharrembalci.com/oykuler/paylasim/8.pdf)

SAVA PAŞA, İSLÂM HUKUKU NAZARİYATI HAKKINDA BİR ETÜD, C. 1, Baha Arıkan (çev.), İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1955.

Ayrıca Bkz: Diyanet İşleri Başk. Yayınları, İst. 2017, s. 98. Kitabın pdf. si için bkz: [muharrembalci.com/ kitaplika/108.pdf](http://muharrembalci.com/kitaplika/108.pdf)